

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**Hoe te leven: klassiek of modern? Aristoteles en Hobbes
vergeleken: een filosofische vergelijking tussen het
klassieke en het moderne mens-, wereld- en
samenlevingsbeeld**

Külcü, H.

Citation

Külcü, H. (2024, May 29). *Hoe te leven: klassiek of modern? Aristoteles en Hobbes vergeleken: een filosofische vergelijking tussen het klassieke en het moderne mens-, wereld- en samenlevingsbeeld*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3755736>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3755736>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prolegomena

Alle mensen streven van nature naar weten.

Aristoteles¹

Inleiding

Wat ben ik? Wat is de mens? Hoe moet ik leven? Hoe word ik gelukkig? Dit zijn grote levensvragen. Antwoorden die door ons, moderneren, worden gegeven op zulke vragen zijn van een andere snit dan die van onze voorouders.

Wij, moderneren, beroemen ons erop dat wij het eindproduct zijn van een beschavingsproces dat zijn geboorte in het antieke Griekenland kende. Het klassieke denken, zo menen wij, vormt de grondslag van onze westerse beschaving. Dit gonst nog altijd na in onze aspiraties. Het manifesteert zich in het kloekmoedig verlangen naar kennis en wetenschap. In onszelf durven bevragen en durven denken.

Hoe kunnen we evenwel van eenzelfde westerse civilisatie spreken indien zich bij ons een *Umwertung aller Werte* heeft voltrokken? Wij zijn immers bezield door grondwaarden van een geheel andere toon dan die welke het leven van de antieke en middeleeuwse mens bezwoer. Welke waarden zijn omgewaardeerd? Kan een schets van de verschillen tussen de klassieke respectievelijk moderne mens duidelijker maken wie wij zijn of behoren te zijn?

Indachtig het voorgaande is de hoofdvraag van dit proefschrift wat het mens-, samenlevings- en wereldbeeld van de klassieken respectievelijk, de moderneren is. En welk van deze twee ons existentieel kan overtuigen. Door de twee constellaties te vergelijken zullen de contouren van elk scherper worden. Dit contrast moet ons helpen om één van de rivaliserende beeltenissen te verkiezen.

Met de vraag naar het mensbeeld grijpen we ook naar de samenhang van waarden die voor een enkeling en voor een gemeenschap leidend zijn. Waarden die het leven, letterlijk, waardevol en betekenisvol maken. Waarden zijn immers idealen en redenen die ons handelen leiden. Waarden liggen ten grondslag aan onze keuzes. Zij vormen de achtergrond van alles wat we doen en nalaten. Ze komen tot uiting in onze emoties, verwachtingen, reacties, omgangsvormen, oordelen en wetten. Zij geven structuur aan de (waarden)gemeenschap. De vraag naar de waarden is dus de vraag naar wat de mens beweegt, en hoe hij zijn omgeving daarbij vormgeeft. Als we het klassieke en moderne mens- en gemeenschapsbeeld in ons vizier kunnen krijgen dan kunnen wij hun correlerende waardenwerelden

¹ *Metafysica* 980a21-25. Zie Aristoteles, *Metafysica*, ingeleid, vertaald en van aantekeningen voorzien door Ben Schomakers, Klement: Utrecht, 2018.

ook naar hun samenhangende kern trekken. Waardenconstellaties rijzen vanuit een wijdere horizon. De mens ziet zichzelf immers ingevlochten in het grotere geheel van de wereld. Wat de visie op de wereld en op het Zijn, de werkelijkheid, is, bepaalt voor een groot deel de visie op wat de rol van de mens is als deel van dit geheel.

Wij zullen de zoektocht naar een beter begrip van het mens- en maatschappijbeeld van de moderne en klassieke mens daarom vanuit drie gezichtspunten voltrekken. In deel I begeben we ons op antropologisch-psychologisch terrein. Wat is de mens? Hoe duiden de beide zienswijzen de binnenkant van de mens en de roerselen die zich daarin voordoen? We zullen zien dat de klassieke visie zich hierbij door de waarde van de Hiërarchie laat leiden, daar waar de moderne verbeelding de Gelijkheid omarmt.

Een terechte vraag zou kunnen zijn waarom we beginnen met de mens en niet met een onderzoek naar de wijdere politieke mensengemeenschap. De reden hiervoor is dat gehelen, zoals een politieke waardengemeenschap, gevormd worden door delen, dus enkelingen en kleinere verbanden, die met allerhande dwarsverbanden en samenhang streng in elkaar grijpen. Dit ineengevlochten totaal is in zijn complexiteit echter niet onmiddellijk toegankelijk. Daarom dienen we in de orde van het uiteenzetten eerst analytisch te werk te gaan. Analytisch wil in dit geval zeggen dat we allereerst de kleinste delen van het grotere complex loswoelen, en in zekere zin op zich bestuderen. De bedoeling is de delen uiteindelijk weer in hun eigenlijke en onderlinge samenhang te plaatsen en te aanschouwen. In een goed begrip van een deel is immers reeds een verwijzing naar het geheel opgenomen.

De kijk op de mens is, als gezegd, ingebed in een bepaalde kijk op de werkelijkheid als zodanig. Wat is onderdeel van het meubilair van de wereld? We zullen in deel II dit ontologisch onderzoek dienen te verrichten. Want eerst na zulk een ontologisch onderzoek naar wat reëel *is*, is het mogelijk om een keuze te maken tussen welk der beide zielsbeelden reëler *is*. Toch zullen we zien dat met het onderzoek naar de ziel en de werkelijkheidsopvatting het verhaal nog niet afgerond is.

De mens bevindt zich in werkelijkheid namelijk in een sociaal-politieke setting. Dit sociaal-maatschappelijke aspect zullen we, om een juist en afgewogen eindoordeel te kunnen geven, eveneens moeten bestuderen. Dat onderzoek vindt zijn weerslag in deel III. Alle drie de facetten van de mens, de psychische, ontologische en sociaal-politieke, dienen ons uiteindelijk een samenhangend en geïntegreerd beeld te verschaffen van de mens, zoals deze naar voren treedt in de klassieke, respectievelijk, moderne visie.

Om deze potentieel oneindige zoektocht in een realiseerbare vorm te gieten, zullen we het gedachtegoed van één kolossale klassieke denker, Aristoteles, plaatsen tegenover de denkbeelden van één reusachtige moderne denker, Thomas Hobbes. De vooronderstelling hierbij is dat de (meeste) wezenstrekken van het klassieke, onderscheidenlijk moderne, mens- en maatschappijbeeld in de werken van deze grote denkers te traceren zijn. De fundamentele vraag die gesteld wordt

in deze proeve is derhalve wat het mens- en gemeenschapsbeeld van de klassieken en modernen is, zoals deze paradigmatisch tevoorschijn komen in de werken van de beide denkers en welk van deze voor ons meer overtuigend is.

Mijn grondovertuiging hierbij is dat wij, modernen, leven in een constellatie waarin het zwaartepunt is komen te liggen in de waarde van de Vrijheid, Gelijkheid en Individualiteit. Uiteraard herkennen we hierin de klanken van de Franse Revolutie. Die van de Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. Zij het dat de leuze van de Broederschap in mijn optiek een eufemisme is waardoorheen de waarde van de Individualiteit zich uitdrukt. Het kenmerkende aan de broederlijke relatie is immers, anders dan bijvoorbeeld de klassieke vader-zoonverhouding, de leraar-leerlingverhouding of de meester-slaafrelatie, dat broeders elkanders gelijke zijn. En als gelijken in een horizontale verhouding kunnen zij elk onderling zelf bepalen of zij een pact sluiten met elkaar. Dit maakt duidelijk dat de maatschappij in de moderne verbeelding een samenkomst is van eendere en naast elkaar geschikte individuen. Achter de leuze van de Broederschap gaat dus de waarde schuil van de Individualiteit.

De overtuiging hierbij is ook dat de verbeelding van de moderne wereld, de tegenwereld is van de klassieke waardenwereld. Ik sluit dus in zekere zin aan bij de nietzscheaanse diagnose dat de moderne mens voortkomt uit een negatie van een ouder mens- en waardenbeeld.² De klassieke constellatie draait immers niet om de Vrijheid maar de Plicht, niet om de Gelijkheid maar de Hiërarchie en niet om het Individu maar de Gemeenschap. Dit zijn haar eerste principes en idealen. Het klassieke denken beweegt zich langs deze principes in bepaalde metafysische kaders die het leven doorgloeien met betekenis. De enkeling is omgeven door de grote zingevende gehelen van de kosmos en zijn gemeenschappen. Daarom is het begrip van de eigen identiteit voor hem of haar niet mogelijk zonder de eigen gemeenschap(pen) daarin te betrekken en voorop te stellen. Dit in contrast tot ons, modernen. Wij kunnen immers gemakkelijk en vrij abstraheren van onze nationale en lokale banden en onze maatschappelijke en familiale rollen. Wij lijken onszelf in de eerste plaats als een geabstraheerd en vrij individu te beschouwen. Als een afgesloten punt dat oneindige potenties bevat.

We zullen in elk der drie delen -de mens, de wereld en de samenleving- beginnen met een uiteenzetting van de klassieke zienswijze vanuit het gedachtegoed van Aristoteles. Deze wordt gevolgd door een expositie van de moderne visie vanuit de denkbeelden van Hobbes. En we sluiten het telkenmale af door een vergelijking waarin de twee zienswijzen tegenover elkaar komen te staan. Dit in de hoop één van de visies om goede redenen te kunnen verkiezen.

2 Nietzsche doelde daarmee vooral op de negatie van de Homerische idealen in de moderne moraal. Wij hebben hier het contrast voor ogen tussen de denkbeelden van de grootste klassieke filosofen die in de voetsporen van Socrates voor een axiale omwenteling hebben gezorgd, tegenover de grote moderne denkers die zich hiertegen hebben afgezet.

